

march 2026

להשיב את תורת האם אל קדמת הבמה

מיזם 'חכמת לב' מאיר את סיפוריהן של נשים פורצות דרך מקהילות ארצות אסיה, אפריקה והבלקן, ומבקש להובילן ממעמקי הזיכרון המשפחתי אל קדמת הבמה הציבורית. "יש חוכמה שלא נכתבה בדפים אבל היא חיה ופועמת בלבבות", אומרת חיה נאמן, מנהלת מפת"ח ביכל ישראל חברים' ומובילת המיזם

כתבה: מירב דוסטר, (אליאנס: כל ישראל חברים)

חיה נאמן

יש סיפורים שלא נכתבו בדיו אך היה בכוחם לשנות את חייהן של משפחות וקהילות שלמות. אלו סיפוריהן של נשים מובילות, שהקימו עסקים, יצרו רשתות תמיכה, ונשאו את רוחן של הקהילות גם ברגעי שבר. חכמתן שרטטה את הדרך והפכה למצפן עבור הדורות הבאים. מתוך הרצון לחשוף את האור הגנוז שבמורשתן ולהפוך את חכמת ליבן לנכס תרבותי עבור כולנו, נולד המיזם 'חכמת לב'.

"למרות העובדה שהסבתות שלי נפטרו בילדותי, הן ממשיכות לזרום בעורקיי", משתפת נאמן. "המשמעות שאני נושאת מהן היא להביא את 'חכמת לב' לעולם". לתפיסתה, המיזם הוא גילוי מתמשך של עוצמות בלתי נדלות - רוח חיה, ונכסי מורשת ומסורת שלא תמיד זכו לתיעוד. "גילינו שנשים בארצות המזרח עשו דברים פורצי דרך: הקימו עסקים ושכונות, הנהיגו קהילות. סיפורים רבים על נשים גדולות שרויים בעלטה, והרצון שלנו הוא להאיר אותן ואת גדולתן".

נחשף מארג חיים עשיר 'חכמת לב' פועל במתח שבין המילה הכתובה למסורת החיה. בעוד שהיסטוריה שלא נכתבה נתפסת כחסרת תוקף, המיזם מבקש להשיב ערך ל'תורת האם', מורשת של חוכמה, רגישות ואמונה שעברה מדור לדור, ולא נזקקה לאישור חיצוני כדי להיות אמת חיה. כיוון שהמורשת הזו עברה בעל פה, איסוף הסיפורים נעשה באמצעות ראיונות עם בני המשפחה ומכרים שהניבו תוצרים מגוונים: ביוגרפיה, סיפורים עלילתיים המפליגים מתוך חייהן, ציטוטים, ודיוקאנות שצוירו בידי אומנים שונים ומעניקים פרשנות נוספת לדמותן. תוצרים אלו נועדו לגשר על הפער בין הזיכרון החי בלב המשפחה לבין מי שנחשף לסיפורים לראשונה, וליצור עבור הקורא תחושה של היכרות, קרבה והשראה.

מתוך סיפורי הנשים מזוקקים שמונה ערכים ששימשו עבורן מגדלור: חינוך והשכלה, הנהגה, צדקה וחסד, קהילה, אהבת הארץ ועוד. דרך הערכים הללו מתגלה מארג חיים עשיר, שבו המעשים קדמו למילים.

מי שליקטה, ראיינה וכתבה את הסיפורים היא מיכל זָפּוֹת, מפתחת וכותבת תוכן חינוכי ב'כל ישראל חברים'. "אחד האתגרים היה לאתר אנשים שבאמת הכירו אותן, הסכימו וגם יכלו לספר סיפור שלם על חייהן", היא משתפת. לא פעם גילתה שההשראה שהותירו אותן נשים ניכרת בראש ובראשונה בצאצאיהן, וכך, נפתחו שבילים נוספים לאיתור הסיפורים. לדבריה, מוטיב מרכזי שחזר כמעט בכל סיפור היה הבית הפתוח והמחויבות לקהילה. "בין אם היא הייתה מאתיופיה, תימן או בולגריה, תמיד בלט הקשר לקהילה ולהכנסת האורחים. רובן עסקו בחסד וסייעו למשפחות במצוקה."

מיכל זכות

מודל לחברה שמבקשת לבנות חוסן

לדברי נאמן, המיזם מחולל שינוי עמוק בתפיסת דמותן של נשים אלו. "הן פעלו באופן מרשים ומעורר השראה", היא אומרת. "מאישה שהובילה מסע משפחתי מפרך מאתיופיה לסודן ועד אישה שפיתחה שיטה פסיכולוגית - רוחנית". נאמן רואה קשר ישיר בין המיזם לבין המציאות החברתית בישראל, במיוחד בעידן שלאחר שבעה באוקטובר. "הנשים הללו התמודדו עם משברים עצומים, והן מהוות מודל יוצא דופן לחברה שמבקשת לבנות חוסן אישי וחברתי". בבסיס תרבותן שכנה היכולת נדירה להכיל ניגודים מבלי לראות בהם סתירה: קהילה ומשפחה, מסורת וחדוש, השכלה ואמונה. עבורן, המורכבות לא הייתה בעיה שיש לפתור אלא דרך חיים יצירתית שנארגה במעשים. עבור זכות, הערך שהביאו אותן נשים לקהילתן, ממשיך את דרכו בעולם ומהדהד גם בחייה האישיים. "לפעמים, ברגע של קושי, הבנות שלי מבקשות לשמוע סיפור של אחת הנשים כדי להתחזק", היא אומרת. "סבתי נפטרה לפני שנולדתי, ולעיתים אני מרגישה שאני מאמצת בליבי את אותן סבתות, לומדת מהן על סיוע לקהילה ועל היכולת לראות את הזולת בעין טובה. רבים מבני משפחתן סיפרו שהן הביטו על המציאות במבט חיובי וחומל".

ההשראה לשם המיזם מגיעה מרגע מכונן של יצירה נשית: "וְכָל־אִשָּׁה חֲכַמַת־לֵב בְּיָדֶיהָ טָוֵן". בפרשת "ויקהל" מתגלות הנשים ככוח יוצר ובונה, הפועל באהבה ובשמחה לבניית המשכן. הן תורמות בעבודת כפיים ובתכשיטיהן, לעיתים ההון החומרי היחיד שהיה ברשותן. מתוך אותה רוח של נתינה, מבקש המיזם להעניק הכרה וביטוי לחותם העמוק שהותירו הנשים במשפחותיהן ובקהילותיהן. גם לוגו האתר משקף את הרעיון: שלושה צמידי זהב נשיים, סמל לנכס שעבר מדור לדור. "רצינו לחבר בין ערך תרבותי לערך ממשי", מסבירה נאמן. חכמת לב הוקם ופועל בתמיכה האדיבה של קרן פוזן ובהוקרת תודה גם לתמיכה הראשונית של קרן עזריאלי בראשית דרכו של הפרויקט.

בימים אלה מוצגת התערוכה 'חכמת לב' באופקים. בחודש יוני תנדוד התערוכה למשכן לאמנויות הבמה באשדוד, במסגרת פסטיבל "מרידיאנו".